निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा परियोजना कार्यको भूमिका

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन
विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, एम.एड. द्वितीय वर्षको
आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका
लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
तेजराज लुइँटेल
क्याम्पस रोल नंः- २८०
परीक्षा क्रमाङ्क : २१४०१२५/२०६५
त्रि.वि.वि. दर्ता नं. : ७१९६४-८८
शैक्षिक वर्ष : २०६३/०६४

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
कोसीहरैँचा, मोरङ

२०७२

निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा परियोजना कार्यको भूमिका

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो
वर्ष शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको
आवश्यकता पूरा गर्नका लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधार्थी
तेजराज लुइँटेल
त्रि.वि. दर्ता नं.: ७१९६४ - ८८
परीक्षा रोल नं. : २१४०१२५
क्याम्पस रोल नं. : २८०

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ
असोज, २०७१

प्रतिज्ञा पत्र

म यो घोषणा गर्दछु कि **निरन्तर मुल्याङ्कन प्रणलीमा परियोजना कार्यको भूमिका** विषयमा अध्ययन गरिएको छ। यस अनुसन्धानलाई पूरा गर्ने क्रममा अनुसन्धानका सम्पूर्ण नीतिनियमहरूको पालना गरी तयार पारिएको छ। यस अनुसन्धानमा अघिल्ला अध्ययन अनुसन्धानलाई हुबहु नसारी आफ्नो भाषाशैलीमा तयार पारिएको छ। यो अनुसन्धान तयार पार्दासम्म आज भन्दा अगाडि काँहिकतै पेश नगरी आफैँले तयार पारेको छु।

तेजराज लुइँटेल

एम. एड्. दोस्रो वर्ष

:

सिफारिस-पत्र

त्रि.वि. सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङमा शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन (EPM) मूल विषय लिई स्नतकोत्तर तहमा अध्ययनरत छात्र तेजराज लुइँटेलले स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि **निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा परियाजना कार्यको भूमिका** शीर्षकमा शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष सुपरिवेक्षणमा तयार गर्नु भएको हो । उहाँले पूरा गर्नु भएको यस शोध कार्यमा म सन्तुष्ट छु । यस सोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

....
खगेन्द्रप्रसाद लुइँटेल
शोधनिर्देशक

स्वीकृति-पत्र

त्रि.वि. सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङमा शिक्षशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यबस्थापन (EPM) मूल विषय लिई स्नातकोत्तर तहमा अध्ययनरत छात्र तेजराज लुइँटेलले स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि **निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा परियोजना कार्यको भूमिका** शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरी स्वीकृतिको लागि प्रस्तुत गर्नुभएकोमा मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति :

क.स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभागीय प्रमुख	....
२.	खगेन्द्रप्रसाद लुइँटेल	शोध निर्देशक	....
३.	....	बाह्य परीक्षक	....

मिति : ....

कृतज्ञा ज्ञापन

निरन्तर मूल्यांकन प्रणालीमा परियोजना कार्यको भूमिका शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषय लिई अध्ययनरत स्नानकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

यस शोध पत्रको शीर्षक छनोटदेखि लेखन कार्य पूरा गर्ने समयसम्म आवश्यक सल्लाह, सुझाव, परामर्श दिनुहुने सुकुना बहुमुखी क्याम्पसका शोध निर्देशक श्री खगेन्द्र लुइँटेल, क्याम्पस प्रमुख श्री पीतकुमार श्रेष्ठ, कार्यक्रम संयोजक श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । अध्ययनका क्रममा आवश्यक पर्ने सूचना, तथ्यांक तथा जानकारी प्रदान गर्नुहुने दमक स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति, विद्यालयका प्र.अ., विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरु, शिक्षकहरु, अभिभावक तथा विद्यार्थीहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । अध्ययन क्रममा प्रत्यक्ष र परोक्ष सहयोग पु¥याउनु हुने मित्रहरु श्री कृष्ण दंगाल, दिलिपकुमार श्रेष्ठ र श्री शिव रेग्मीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अध्ययन क्रममा लाग्न सधैंभरि प्रेरित गरिरहने मेरी श्रीमती कोपिला लुइँटेल, छोरी जुना, छोरा हिमाल र गौरवप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । र, अन्त्यमा शोधपत्रलाई समयमा नै टंकन गरी सहयोग पु¥याइदिने ग्लोबल कम्प्युटर सेन्टरका श्री राम अधिकारीलाई र प्राविधिक शिक्षक श्री संजय क्षेत्रीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

तेजराज लुइँटेल
शोधकर्ता

शोधसार

निरन्तर मूल्याङ्कन प्राणालीमा परियोजना कार्यको भूमिका शीर्षकको प्रस्तुत शोध पत्रको मुख्य उद्देश्य निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणलीको वर्तमान अवस्था पत्ता लगाउनु रहेको छ । यो अध्ययन परिणात्मक र गुणात्मक दुबै मिश्रित अनुसन्धानका ढाँचामा आधारित छ । यस अनुसन्धानमा उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिको प्रयोग गरी ५ वटा सामुदायिक विद्यालयको छनोट गरिएको छ । उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिको प्रयोग गरी स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति/वि.नि. सम्बन्धित विद्यालयका प्र.अ., वि.व्य.स.का अध्यक्षहरुको छनोट गरिएको छ । त्यसैगरी सामान्य सम्भावनायुक्त नमूना छनोट विधिको प्रयोग गरी शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरुको छनोट गरिएको छ । नमूना छनोटमा परेका व्यक्तिसँग अन्तरवार्ता, छलफल, प्रश्नावली, दस्तावेज, पुनरावलोकन तथा अवलोकनका फारमलाई तथ्यांक संकलनको साधनको रुपमा प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक र द्वितीय स्रोतबाट संकलन गरिएको छ । यसमा प्राथमिक, द्वितीय स्रोतबाट तथ्यांक संकलन गरिएको छ ।

प्राथमिक शिक्षा शिक्षाको आधार स्तम्भ हो । माथिल्लो स्तरको शिक्षाको गुणात्मकता पनि यसमा निर्भर गर्दछ । त्यसकारण प्राथमिक तहको शिक्षालाई महत्वका साथ हेरिन्छ । सबैका लागि शिक्षा गुणस्तरीय शिक्षा आवश्यकता भन्ने नारालाई साकार बनाउन र सबैमा समान पहुँचको सुनिश्चितता प्रदान गर्न यो शोध तयार पारिएको छ ।

सामुदायिक विद्यालयका प्राथमिक तहमा विद्यार्थीहरुको कमी कमजोरी बेलैमा पत्ता लगाएर सुधार गर्ने मौका प्रदान गरी शैक्षिक क्षतिबाट बचाउन र शिक्षाको गुणस्तर बढाउन आवश्यक निरन्तर मूल्यांकन प्रणालीको कार्यान्वयन पक्षमा जोड दिने र विद्यार्थीहरुको स्वभाव, बानीव्यहोरा, लगनशीलतामा सुधार गरी मिहेनती हुने, कर्मशील जीवनयापन गर्ने बानी बसाल्न र सहयोगी बनी सामाजीकरणमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि यस निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणालीमा परियोजना कार्य उपयोगी भएकाले परियोजना कार्यको व्यापक रुपले विद्यार्थी सहभागी गराउने सुझाव प्रस्तुत यस अध्ययनमा गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयहरुमा निरन्तर मूल्यांकन प्रणाली एउटा नियमित शैक्षिक प्रक्रियाको रुपमा लिएको पाइयो । यस मूल्यांकन प्रक्रियामा विद्यालयका शिक्षक, प्रधानाध्यापकको सहभागिता उच्च रहेको पाइयो भने अभिभावक र समुदायको चासो ज्यादै न्यून

रहेको पाइयो । निरीक्षण र अनुगमनमा ज्यादै ध्यान दिनुपर्ने कुरा समेत यस शोधपत्रमा उल्लेख गरिएको छ भने अभिभावकलाई निरन्तर मूल्यांकन र परियोजना कार्यबारे जानकारी गराउन र समुदायको सहयोग जुटाउन धेरै प्रयासहरु गरिनु पर्दछ भन्ने कुरामा जोड दिनुको साथै परियोजना कार्य कसरी सम्पन्न गराउन सकिन्छ भन्नेबारेमा पनि तालिका तयार पारी परियोजना विधिको बारेमा यस शोधपत्रमा उल्लेख गरिएको छ ।

निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा देखिएका समस्याहरुलाई निराकरण गरी परियोजना कार्यलाई नियमित रुपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिमा वृद्धि गर्दै लैजान मूल्यांकन प्रणाली उपयोगी सावित भएको छ । तर, यसमा केही त्रुटीहरु पनि रहेका छन् । यी त्रुटीहरुलाई सुधार गर्न यो शोधपत्रबाट सहयोग पुग्नका साथै अध्ययन अनुसन्धानकर्ता र नीति निर्मातालाई एक स्रोत सामग्रीको रुपमा प्रयोग हुन सक्ने छ ।

मूल्याङ्कनको साधन लिखित परीक्षाका अतिरिक्त निरन्तर मूल्यांकन प्रणालीको उचित मात्रामा प्रयोग गरी यसमा परियोजना कार्यलाई व्यापक रुपमा सञ्चालन गर्न/गराउनका लागि शिक्षकहरुलाई आवश्यकता अनुसार तालिमको व्यवस्थापन गर्न फोटो सहितको विद्यार्थी कार्य सञ्चयिकाको क्रमिक रुपमा व्यवस्थापन गरी उदार कक्षोन्नति प्रयोग गर्नका लागि भावी पिँढीलाई सहयोग पुग्ने छ । साथै, त्रि.वि.वि. शिक्षा शास्त्र संकाय आन्तर्गत स्नातोकोत्तर तहको द्वितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि समेत सहयोग पुग्ने छ ।

विषयसूची

शीर्षक	पृष्ठ
प्रतिज्ञा पत्र	क
सिफारिस पत्र	ख
स्वीकृति पत्र	ग
कृतज्ञता ज्ञापन	घ
शोधसार	ङ

परिच्छेद एक : परिचय

१.१. अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.१. समस्याको कथन	७
१.३. अध्ययनको औचित्य	८
१.४. अध्ययनको उद्देश्य	१०
१.५. अनुसन्धानात्मक प्रश्न	१०
१.६. अध्ययनको परिसीमा	१०

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

२.१. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	११
२.२. अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१२
२.३. पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता	१४

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१. अनुसन्धानात्मक ढाँचा	१६
३.२. जनसंख्या र नमुना	१६
३.२.१. जनसंख्या	१६
३.२.२. नमुनाको आकार	१६
३.२.३. नमुना छनौट विधि	१६
३.३. अनुसन्धानका साधनहरु	१७

३.३.१. प्रश्नावली र रुजुसूचि १७
३.४. तथ्याङ्कका स्रोतहरु १७
३.४.१. प्राथमिक स्रोतहरु १७
३.४.२. द्वितीय स्रोतहरु १७
३.५. तथ्याङ्क विश्लेषण विधि १७

परिच्छेद ४ : तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण

४.१. निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको वर्तमान अवस्था १८
४.१.१. कार्यसञ्चयिकाको व्यवस्थापन १८
४.१.२. कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग १९
४.१.३. परियोजना कार्यको स्थिति २१
४.१.४. कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता २१
४.२. निरन्तर मूल्याङ्कनको कार्यन्वयनको अवस्था २२
४.२.१. विद्यालयमा निरन्तर मूल्याङ्कनको स्थिति २२
४.२.२. निरन्तर मूल्याङ्कनको कार्यन्वयनको स्थिति २२
४.२.३. पुन : सोही कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी विवरण २३
४.२.४. बिचैमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थी विवरण २४
४.२.५. शिक्षिक शिक्षिका तथा तालिम विवरण २५
४.२.६. मूल्याङ्कन सम्बन्धि अवस्था २६
४.२.७. कक्षा कोठामा विद्यार्थी संख्या २७
४.३. परियोजना कार्यबाट विद्यार्थीको उपलब्धि मापनमा सहयोग २८
४.३.१. परियोजना कार्यमा देखिएका समस्याहरुको समाधानका उपायहरु २८
४.३.२. परियोजना कार्यलाई सम्पन्न गर्ने तरिका २९
४.३.३. सिकाई उपलब्धिमा वृद्धि गर्ने कार्यक्रम ३०
४.३.४. निरन्तर मूल्याङ्कन र परियोजना कार्यको सफल कार्यन्वयनका उपाय ३०
४.३.५. सामुदायिक विद्यालयहरुमा विद्यार्थी संख्या घट्दै आउनुको कारण ३१
४.३.६. विद्यालयमा समुदायको सहयोग ३२
४.३.७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अनुगमन ३२

४.३.८. निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीका सूचकहरु ३३
४.४. निरन्तर मूल्याङ्कनमा परियोजना कार्यको भूमिका ३४
४.४.१. अभिभावकलाई निन्तर मूल्याङ्कनबा बारेमा जानकारी ३४
४.४.२. फोटो सहितको कार्यसञ्चयिकामा अभिभावकको हस्ताक्षर ३५
४.४.३. विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने तरिका ३५
४.४.४. मूल्याङ्कनमा नियमितता ३६
४.४.५. कक्षाकार्य र परियोजना कार्य सम्पादन ३७

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१. प्राप्ति ३९
५.२. निष्कर्ष ४०
५.३. सुझाव ४१
५.३.१. नीतिगत तह ४१
५.३.२. अभ्यास तह ४२
५.३.३. अनुसन्धात तह ४२
सन्दर्भ सामाग्री
अनुसूचिहरु

तालिका सूचि

तालिका नं.	विवरण	पृष्ठ संख्या
१.	कार्यसञ्चयिकाको व्यवस्थापन	१८
२.	कार्य सञ्चयिकाको व्यवस्थापनको अवस्था	२०
३.	परियोजना कार्यको स्थिति	२१
४.	कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता	२१
५.	विद्यालयमा निरन्तर मूल्याङ्कनको स्थिति	२२
६.	नमूना विद्यालयको सोही कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी विवरण	२३
७.	बिचैमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थी विवरण	२५
८.	अध्ययन क्षेत्रको नमूना विद्यालयको २०७० को शिक्षता तालिम विवरण	२६
९.	विद्यार्थी संख्या	२७
१०.	परियोजना कार्यबाट विद्यार्थीको उपलब्धि मापनमा सहयोग	२८
११.	परियोजना कार्यमा देखिएका समस्याहरु समाधानका उपाय	२८
१२.	परियोजना कार्यलाई सम्पन्न गर्ने तरिका	२९
१३.	सिकाई उपलब्धिमा वृद्धि गर्ने कार्यक्रम	३०
१४.	निरन्तर मूल्याङ्कन र परियोजना कार्यको सफल कार्यन्वयनका उपाय	३१
१५.	सामुदायिक विद्यालयहरुमा विद्यार्थी संख्या घट्दै आउनुको कारण	३१
१६.	विद्यालयमा समुदायको सहयोग	३२
१७.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अनुगमन	३३
१८.	निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीका सूचकहरु	३३
१९.	निरन्तर मूल्याङ्कनमा परियोजना कार्यको भूमिका	३४
२०.	अभिभावकलाई निरन्तर मूल्याङ्कनका बारेमा जानकारी	३५
२१.	फोटो सहितको कार्यसञ्चयिकामा अभिभावकको हस्ताक्षर	३५
२२.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने तरिका	३५
२३.	मूल्याङ्कनमा नियमितता	३६
२४.	गृहकार्य	३७
२५.	कक्षा कार्य र परियोजना कार्य सम्पादन	३

चित्र सूचि

चित्र नं.	विवरण	पृष्ठ संख्या
१	कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन	२३
२	कार्यसञ् चयिका प्रयोग	२४
३	पुनः सोहीकक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी	२९